

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМ. Г.С. СКОБОРОДИ

На правах рукопису

БЕСКРОВНА ОЛЕНА НАУМІВНА

ПОЕЗІЯ СЕМЕНА ГРИГОРОВИЧА ФРУГА (1860-1916)

Ю.ОІ.02 - Російська література

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

ЕБЕЕ (409)

Харків - 1996

00743856 (X)

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі російської літератури Дніпропетровського державного університету.

Наукові керівники – доктор філологічних наук,
 професор Тібілінзон З.Х.,
 доктор філологічних наук,
 професор Гусев В.А.

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук,
 професор Фрізман Л.Г.
 кандидат філологічних наук,
 доцент Режко В.А.

Провідна установа – Донецький державний університет

Захист відбудеться "19" декабря " 1996 р. о 13
 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.02.26.03
 в Харківському державному педагогічному університеті
 ім. Г.С.Сковороди /310168 м. Харків, вул. Блюхера, 2/
 аудиторія 221-А

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Харківського
 державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди
 /вул. Блюхера, 2/

Автореферат розісланий "19" ноября 1996р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Слексенко С.А.

Актуальність теми зумовлюється постійним Інтересом вчених-філологів до Історії всесвітньої літератури, до матеріалів, що знаходяться в архівах та ніде не надрукованих.

Семен Григорович Фруг (1860-1916) – відомий російсько-єврейський поет¹, який пов'язує в своїй творчості три літературні традиції: українську, хасидську та російську. В радянському літературознавстві його ім'я майже не згадувалось. Тільки в Шевченківському словнику, в статті письменника Полянкера, ми зустрічаємось з ім'ям Фруга.² Його творчість високо цінували І. Ачненський, В. Брюсов. Останній в свою чергу писав: "Користуюсь нагодою висловити Вам свою давню вдячність, як читач, котрий з дитинства знає багато які Ваші вірші напам'ять."³

З творчістю Фруга пов'язане нове відродження в ХІХ сторіччі єврейської літератури та включення її до Історико-літературного процесу. В цей час Н.А.Переферкович перекладає на російську мову Талмуд, що стає першим поштовхом до розвитку російсько-єврейської літератури. У другій половині ХІХ сторіччя друкуються російсько-єврейські видання "Рассвет", "Восход", "Русский еврей" та інші. Значної популярності набувають прозаїчні твори О.Лаванди, Г.В.Багрова, О.Рабиновича. Друга половина ХІХ сторіччя – це період початку розвитку єврейської літератури на Ідиш, яка привертала ува-

1. У книзі Вл. Львова-Рогачевського "Русско-еврейская литература" (Москва, 1922), в поняття російсько-єврейська література включається вся художня література про євреїв, що була написана російською мовою. Ми вважаємо, що російсько-єврейську літературу слід відрізнити від поняття російсько-єврейських літературних традицій. Іудаїстичні особливості та безпосередньо належність твору до російсько-єврейської літератури визначається згідно з традицією, що закріплена в Танасі, Талмуді та книзі Шулхан-Арух.

2. Полянкер Г.І. Єврейська література та Т.Г.Шевченко // Шевченківський словник.-Київ, 1976, т.І, с.213-214

3. Лист В.Я.Брюсова до С.Г.Фруга. 24.ІІ.1912.-ЦДАЛІ, зібрання Брюсова, ф.56, оп.21, бд.сх.43

гу до важкого становища єврейського народу в Росії. Менделе Мойхер-Сфорім, І.Л.Цорен у своїх творах підіймали питання освіти народу, розкривали питання розвитку хасидизму в середовищі євреїв-ашкеназі. Творчість Фруга викликала схвалення з боку корифеїв жаргонної літератури Шолом-Алейхема, Шолом Аша. Головною особливістю творчості Фруга є те, що його поезія пов'язує як російсько-єврейську, так і літературу на Ідиш. Фруг прагнув набути більше знань в галузі Іудаїки, бажаючи зрозуміти метод пояснення Берешит талмудистами ортодоксального рабинату. Він перекладає на російську мову "Сефер Гагаду" Б'ялика та Равницького. Агада стає книгою, з якої Фруг брав сюжети для своїх творів. Фруг не тільки створював вірші за талмудичною традицією. Значно вплинула на його творчість і російська різночинська література. В підручнику "Главы из истории и культуры евреев Восточной Европы" про Фруга говориться, що "його коріння в російській літературі і поезії допомогли йому прокласти нові шляхи у поезії на Ідиш, яким він почав писати в кінці 80-х років"¹. Але наприкінці свого життя Фруг зневірюється в ідеалах народництва і переходить на позиції сїонізму. Поет закликає єврейський народ до духовного відродження та повернення на землю предків. В 70-х та 80-х роках ХХ сторіччя твори Фруга російською мовою не видавалися, тільки в 80-х роках в Ієрусалімі російською мовою виїшла книга "С.Г.Фруг "Стихи и Проза"².

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в роботі вперше в історії сучасного літературознавства країн СНД висвітлюється поетична творчість Фруга.

Об'єктом дослідження в дисертації є поетичні твори, написані як російською мовою, так і Ідиш.

Метою наукового дослідження є необхідність визначити

1. Турнянски Х., Поверштерн А. Культурно-языковые аспекты истории восточноевропейского еврейства. // Главы из истории и культуры евреев Восточной Европы.-Израиль, Открытый Университет, 1993, с.105

2. Фруг С.Г. Стихи и проза.-Иерусалим, библиотека-алия, 1989

місце поета в системі розвитку Іудаїки, єврейської, української та російської літератур. Ми розглянемо особливості розвитку світогляду поета.

У відповідності з цим перед автором дисертації постає такі завдання:

- а) показати, що формування поглядів Фруга проходило під впливом релігії хасидизму Любавичеської династії Шнеєрсонів та фольклору євреїв-ашкеназі України;
- б) висвітлити біблейсько-агадичні джерела поезії Фруга. Порівняти переклади агадичних притч поета російською мовою з "Серер Гагадоу" Б'ялика та Равницького. Простежити, як в своїх творах Фруг розвиває етико-поетологічні традиції Талмуду ;
- в) провести дослідження характеру поезії Фруга, що створена ним під впливом народництва. Виявити особливості Петербурзького та Херсонського періодів творчості поета. Показати, як поезія Лермонтова, Некрасова, Шевченка вплинула на творчість Фруга. Зіставити деякі мотиви і образи з поезії Фруга з творами Надсона, звернути увагу на риси, що подеколи наближають творчість Фруга до поезії Тютчева і Фета;
- г) розкрити особливості відображення соціального життя єврейства в поезії Фруга на Ідиш. Показати причини звернення поета до жанру "с'юніди". Довести, що с'юнізм - неминуча тенденційність у творчості Фруга.

Практична цінність роботи зумовлюється можливістю використання основних її положень в учбовому процесі, при викладанні загальних та спеціальних курсів з теорії та історії літератури. Положення дисертації можуть бути використані при читанні курсу літератури на Ідиш, історії російсько-єврейської літератури та її зв'язків.

Апробація роботи. Тема дисертації та її основні положення обговорювались на засіданні кафедри російської літератури Дніпропетровського державного університету, на науково-практичній конференції "Цілісність художнього твору і проблеми його аналізу та інтерпретації". (Донецьк, жовтень, 1992 р.), на міжнародних конференціях "Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу на-

ціональних культур" (Дніпропетровськ, квітень 1995, квітень 1996), "Євреї України та їх роль у створенні та розвитку Держави Ізраїль" (Київ, квітень 1996)

Структура дисертації підпорядкована проблематиці та завданням дослідження. Робота складається з двох великих частин. У першій частині роботи простежується формування світогляду Фруга на протязі його творчості. Друга частина є додатком, в якому подається матеріал, що дозволяє зрозуміти особливості релігії хасидизму на території Херсонської єврейської земельної колонії, а також переклад з Ідиш та Івриту критичних статей, присвячених творчості Фруга.

У "Вступі" ми розглядаємо, як літературознавці різних напрямів характеризують творчість Фруга. Вказується, що по-різному поезія Фруга трактується в російській літературній критиці, критиками напрямів російсько-єврейська та література на Ідиш. І критиками, що дотримуються норм ортодоксального Іудаїзму в літературознавстві.

Критика творчості Фруга має взагалі переважно публіцистичний характер. К.К.Арсеньєв, А.Скабичевський, С.Венгеров, розглядаючи творчість Фруга, в основному відзначали, що його творам властива тенденційність та підвищена емоційність.¹ Разом з тим російські літературні критики зупиняються на поезії Фруга з обшлейсько-агадичною тематикою, теми якої трактують тільки з позиції християнсько-православної традиції.

У той же час Історик С.Дубнов² підкреслював той факт, що Фруг назавжди пов'язує своє життя з єврейською літературою, з хасидською традицією. Тенденційна особливість його творів виходить з тенденційної особливості єврейської лі-

¹ Арсенъев К.К. Критические этюды по русской литературе. — СПб, 1888.; Венгеров С. Фруг // Энциклопедический словарь, издатель Брокгауз (Лейпциг, Ефрон (СПб), т.72, с.824-825 Скабичевский А. История новейшей русской литературы. — СПб, 1903.

² Дубнов С. Воспоминания о С.Г.Фруге // Еврейская старина, 1916, №4

ки зору філософії Іудаїки, спираючись на хасидизм Любавичеської династії Шнеєрсонів, що був поширеним на території України в ХУП-ХІХ сторіччі.

У своєму визначенні слова "Барух" Фруг керується поняттями релігійно-раціонально-чуттєвого прийняття світу. Фруг спирається на точку зору Г.Гретца¹, прагнучи дотримуватись норм ортодоксального рабинату. Разом з тим за теорією "спекулятивної Кабали" його Адонай має оболонку, тому може виступати в творах Фруга як художній образ. Головна мета поеми "Ломтик хали" (1889 р.)—поєднати кабалістичну теорію, прийняття світу з побутовим хасидизмом, що розкриває життя євреїв у ХІХ сторіччі. Фруг яскравими фарбами малює Ен-Софа та сепіри, що "покорно стоять вкруг лучезарного трона"². Це нагадує нам схему співвідношення десяти сепір з кабалістичної праці "Паамон ве-риммон" (Амстердам, 1703 р.) Світ у поемі Фруга поєднується з символом єднання Миру з початку до кінця, але його єдність порушує промова шматочка хали, в якій розповідається про важку долю людей. Бона здається, розриває зв'язок Ізраїлю з небом, але остання промова рабина скріплює уста Єрец-Ізраїлю, проте тільки за рахунок боротьби з ортодоксальним рабинатом.

Як і всі кабалісти, Фруг впевнений, що душа з'являється до раю повністю очищеною. На його погляд, людські душі поєднуються в той момент, коли наближаються до Бога. Сюжет для поеми "Диспут" (1883 р.) Фругом взято з поеми Г.Гейне "Диспут". Ми погоджуємось з точкою зору Фруга, що тільки сила, яка керує світом, може показати, що у вирішенні питання першооснови Буття християнство допускає помилку, і покаранням за цю помилку є повернення патера Фра-Дієго на землю та введення його в лоно Іудаїзму.

У творах Фруга відображені мотиви Кабали та фольклору євреїв-ашкеназі, що, в свою чергу, сформувались під впливом Бабілонського Талмуду. Вважаємо, що в творах Фруга відчувається вплив народних хасидських казок, з яких поет брав теми для своїх творів. У драматичній сцені "Правда" (1902р.) Г.Гретц. Історія євреїв с древнейших времен до настоящего.

Одесса, 1912, т.8

2. Фруг С.Г. Стихотворения-СПб, 3-г-с.312

прослежується відгомін хасидської казки "Злой волшебник Валкляк". Ми впевнені, що образ злого чаклуна Валкляка має своїм прототипом Ваала. Для Фруга Ваал, як і Валкляк, є втілення духу зла. Поет не приймає язичницької релігії, він цілком опирається на раціоналізм в іудаїзмі.

У своїх творах Фруг поєднує минуле та сьогодення єврейського народу. Він не просто схиляється перед постатями Моїсея та Давида, в образах яких для поета поєднуються Міцність та Пановство. Моїсей та Давид крокують поруч з героями Фруга. Художній образ царя Озії в драматичній сцені "Озія" (1902 р.) - це не просто праобраз царя Давида. Міцність Моїсея, що в образі Озії поєднується з Вірністю Ідеалам сїонізму, стає символом єврейського народу, що прагне до духовного виходу. Через все своє життя, через всю свою поетичну творчість Фруг проносить концепцію Ахад-ха-Ама. Вона стає символом життя поета.

Творчий шлях Фруга можна поділити на три етапи:

а) період з 1875 до 1890 року - Фруг ґрунтовно вивчає Тору, російську мову. Поет створює вірші з біблійсько-агадичною тематикою та починає працювати у виданнях, що виходять російською мовою;

б) період з 1880 до 1897 року - херсонський та петербурзький періоди творчості поета. Фруг перебуває під впливом революційної літератури України та Росії другої половини XIX сторіччя. Він стає прихильником творчості різночинців;

в) період з 1881 до 1916 року - Фруг перебуває на розпутьті. Він цілком асимілюється в єврейському середовищі та починає писати свої вірші на ідиш. Мотиви художнього осмислення "Повернення до Сїону" - головний напрям його творчості.

У третьому розділі роботи "Біблійсько-агадичні джерела поезії Фруга" ми розглядаємо твори поета з біблійсько-агадичною тематикою.

За твердженням професора Нижньоновгородського педагогічного Інституту З.Х.Лібінзона, Фруг збагатив російську літературу біблійськими мотивами, до нього були лише пробіски.

Та тут слід сказати, що Фруг дійсно запалив російську літературу полум'ям Біблії, але зробив це не в християнсько-

православній традиції, а в яскравих фарбах хасидизму, звертаючись безпосередньо до гомілетики в хасидській літературі.

Агаду Фруг художньо обробляє не як талмудист-агадист, а як поет, що користується жанрами епічної поезії. Ми звертаємо увагу на особливості трансформації біблейсько-агадичних мотивів в творчості Фруга. Поет чітко стежить за іудаїстичною традицією в своїх творах, тому часто образна трансформація та інтерпретація героїв притч збігається з поглядом невідомих авторів трактатів Талмуду.

Фігура вождя є центральною провідною силою Усіх дій Бога в давньоєврейській міфології. Міцність – характерна риса Моїсея, яка допомагає пророку у його справах. У баладі "Дети Земли" (1884 р.) Моїсей виступає як вождь, якому Бог заповідав вивести єврейський народ з Єгипту. Він впевнений, в своїх вчинках і не поступається ні перед якими труднощами. У вірші "Дитя на Ниле" Моїсей – це пророк, що виконує волю Бога та керує природою. В поемі "Разбитие скижалы" (1892 р.) ми бачимо Моїсея пророка-людину, думи якої спрямовані на те, щоб зробити життя людства кращим, але він бачить людські недоліки і від цього важко страждає. Отже в образі Моїсея перед нами постає сам Фруг, думки якого змінюються разом з думками пророка.

Постать царя Давида посідає одне з провідних місць у поезії Фруга. Художній образ царя Давида Фруг подає, не відходячи від біблейсько-талмудичної традиції. У вірші "Давид и Голиаф" поет показує Давида як сильну, вольову натуру, чії думи поєднуються з думками Адонаю. Давид Фруга розуміє, що тільки віра в силу Адоная допоможе йому перемогти Голіафа. Фруг, стежачи за біблейською традицією, наділяє свого героя рисами людини. В баладі "Арфа" (1882 р.) Фруг розкриває характер Давида, поєднуючи образ царя з образом невідомого лицаря, який сумує за прекрасним минулим, що нагадує про велич Ізраїлю. У віршах, присвячених царю Давиду, Фруг виступає як вчитель-праведності ("Паук", "Саул и Давид", "Царь и певец")

Поет хоче зробити все для того, щоб віра в Адоная не

1883 році. В назві поеми Фруг вказує, що він бере сюжет для свого твору з третьої частини книги Єстер. Історичну подію, пир Амана та його бажання вбити Мордехая, а разом з ним і весь єврейський народ, Фруг трактує крізь філософію Іудаїки, в хасидському дусі. Кожне з дерев, що хоче взяти на себе гріх за вбивство Амана, є часткою давньоєврейської Історії, починаючи з моменту "дарування Тори на горі Синай". Всі дерева в поемі поєднуються в одному художньому образі Тополі, що втілює з'явлення про важкий шлях єврейського народу за період двохтисячолітньої Історії.

Вірність єврейському народу поєднується для Фруга перш за все з вірністю Іудаїзму. Проблему віри Фруг ставить у поемі "Рабі Амнон" (1883 р.). Головний герой цього твору погоджується допомагати князю, але тільки не ціною зради Іудаїзму. Поет підкреслює, що ніщо не може змусити людину зрадити своєму Богу, тому рабі Амнон стає прикладом для наступних поколінь. Вірність для Фруга полягає і у відповідальності євреїв один за одного. Це він підкреслює в поемі "Жертва", яка вперше була надрукована в 1886 році в журналі "Восход" під назвою "Дочь предателя". Головна героїня йде на смерть заради свого народу, але Фруг підкреслює, що вчинок її батька не озлоблює душу старого рабина, який живе за заповітом предків, згідно з яким "ліва рука відштовхує, а права пригортає" (Талмуд, Сота 47а, Сангедрин 107б). Фруг неодноразово пов'язує питання віри та любові а тільки виходить з принципів Іудаїзму. Перед героями поеми "Дочь шамеса" він ставить вічне філософське питання "добра" та "зла", яке може вирішити тільки Бог. Фруг стежить за традицією, що розкривається в Трактаті Хаг'га 15, він не засуджує старого рабі, але в своєму творі поет підкреслює, що спокійно прожити одне життя неможливо, тому воно дається людині один раз. В кінці поеми душа рабина, особливо в варіанті поеми на Ідиш, поєднується з Богом, досягаючи рівня "Нешама". Фруг, вірний принципам Іудаїзму, підкреслює, що Нешама в земному житті може з'явитись тільки один раз, тому він і змушує страждати рабина після смерті молодої Дебори.

У своїх творах на Історичну тематику Фруг користується прийомом контрастної побудови тексту, як наприклад: "Я должна спасти вас, рабби. Дочь предателя пред Вами." ("Жертва")¹, "В конуре маленькой, при старой синагоге, доживший до седин, не видя никогда, как колосится рожь, волнуясь при дороге; как искрится росой цветочная гряда..." (Молитва)²

У своїх творах Фруг закликає народ берегти свою культуру, вІрити в єврейського Бога, незважаючи ні на які перешкоди. Біблейсько-агадичні мотиви проходять крізь поезію Фруга трьох періодів його творчості. Вл. Львов-Рогачевський, в свою чергу, писав: "Книга, яку піднімав у драмі Мінського рабин Аарон перед народом у важкий час є головним джерелом С.Г.Фруга"³. У баладі "Шейлок" (1902р.), що була написана під впливом драми У.Шекспіра "Венеціанський купець", герой Фруга також рокриває книгу перед "лицом суда"⁴. Крізь покоління звучить його заклик до гуманізму та людяності у взаємостосунках між людьми. Саме з цієї Ідаєє Фруг входить у другий період своєї творчості.

У четвертому розділі роботи "Поезія Фруга в контексті української та російської літератури" підкреслюється, що творчість Фруга, як і єврейська література другої половини ХІХ сторіччя, перебуває під впливом російської різночинської літератури. Хоча Фруг в цей період також продовжує писати твори з Біблейсько-агадичною тематикою, на його поезію значно вплинули й Ідеали народництва. Геросм творів поета стає хлопець-одинак, що прагне здійснити мрію про краще життя для себе і для інших. Спочатку герой Фруга - це юнак, котий намагається знайти мету свого життя. Він один в світі, в якому люди його не розуміють. ("Зачем"). Але в інших творах

1. Фруг С.Г. Стихотворения.-СПб, б-г, - с.285

2. Фруг С.Г. Полное собрание сочинений.-Одесса, 1913, т.3. - с.196-197

3. Вл. Львов-Рогачевский. Русско-еврейская литература.-М., 1922,-с.111

4. Фруг С.Г. Сиониды и другие стихотворения.-СПб, 1902,-с.93

Фруга періоду з 1890 по 1897 роки перед нами постає цілісна спрямована особистість, що рішуче стає на боротьбу з несправедливістю ("Не говорите нам: "Бессильна правда ваша", "Поры осенней мрак вечерний"). Поет широко використовує жанри, характерні для різночинської літератури, які насамперед розкривають волю героя-борця: пісні ("На грозный бой ополченны"), гімни ("В поле"), політичні послання ("Памяти друга").

Фруг народився в Херсонській губернії, і, безперечно, українська традиція вплинула на творчість поета. У віршах "В Україні", "Над Дніпром" поет малює Україну яскравими фарбами. В поемі "Дочь шамеса" ми спостерігаємо елементи української семасології. Звертаючись до дочки шамеса, рабин називає її Двойрка, що не є характерним для традиції Іудаїзму взагалі. У вірші "В Україні" Фруг розкриває своє ставлення до рідного краю, малюючи образ сліпого Кобзаря, який він поєднує з давниною. Фруг добре знав і любив поезію Шевченка, який також для своїх творів брав сюжети зі Старого Заповіту. Разом з тим, трансформація легенд Старого Заповіту зумовлювалась соціальними завданнями, що стояли перед поетами. Якщо Шевченко при зображенні Саула висміює його вчинки, то Фруг використовує безпосередньо біблейську версію. Однак деякі сюжети, взяті як Шевченком, так і Фругом обігравляють ся (поема Шевченка "Великий льох", вірш Фруга "Три души", вірш "Памяти Т. Г. Шевченко" проіннятий співчуттям поета національно-визвольній боротьбі українського народу, але Фруг пам'ятає, як в ті часи постраждав єврейський народ, тому він закликає до єднання і до миру усі нації України.

Зіставляючи творчість Фруга з поезією Лермонтова, погоджуємося з думкою С. Венгерова про те, що поезія Фруга усотувала в себе поезію Лермонтова. Ми зупиняємось на особливостях відображення Іудаїстично-хасидської та християнсько-православної традиції у творах обох поетів. Лермонтов і Фруг у своїх творах малюють біблейський образ Демона. Балада Фруга "Горящий Демон" несе на собі відбиток Старого Запо-

1. Венгеров С. Фруг // Энциклопедический словарь. - Издательство Брокгауз (Лейпциг), Мфрон (СПб.), 1902, т. 72

Віту. Вважаємо, що Фруг тут подає трактовку четвертої частини книги Буття, де сказано: "А тепер ти проклятий од землі, що розкрила уста свої, щоб прийняти кров брата твого з твоєї руки" (Буття, 4, 11). Демон Фруга, так як і у Лермонтова¹, художній образ, в якому зло досягає апогея. Фруг підкреслює, що шлях зла веде до самотності. Зло привело Демона до того, що він підкоряється грізному Сант-Домінікусу, який використовує Демона для своєї мети: змушує його тримати свічу, з якої тече кров євреїв-братів Демона. Споріднені також сюжети поеми Фруга "Рок" (1902р.), та Лермонтова "Мцирі". Головний герой поеми Фруга юнак-раджа їде в гості до царя Соломона, але підкоряється волі Бога, повертається додому та помирає в рідній країні. Поети по-різному трактують вчинки своїх героїв. Герой поеми Лермонтова "Мцирі" бореться за право вмерти, дивлячись на рідний Кавказ, "омисли поеми в тому, щоб прославити пошуки, могутність волі, мужність, заколот і боротьбу, до яких би трагічних результатів вони не привели." ²

Значно вплинула на творчість Фруга і поезія Некрасова. Крім поезій Фруга російською мовою проходять традиції Іудаїзму, що дістають революційну спрямованість. Художнє сприйняття образу жінки в поемі Фруга "Дочь Иефая" пов'язане як з ідеалами різочинців, так і підготовлене поемою Некрасова "Мороз Червоний Ніс" образом доньки Іефая Фруг одночас поєднує ідеї теоретичної лінії ортодоксального рабинату, хасидизму та теорії народників другої половини XIX сторіччя в Росії. В поемі Некрасова "Мороз Червоний Ніс" "жінчини в русских селеньях" несуть на собі печать цариць (Шир ха-Ширім 4), але соціальні умови життя примушують їх говорити про свою важку долю, покійно несучи свій тягар. Ідея про те, що жінка не повинна бути духовно бідною та підкорятися рабу по духу, а повинна керувати візником, що вознесе її до Бога – головна ідея поеми Фруга "Дочь Иефая", що

1. И. Е. Роднянская Демон — // Лермонтовская энциклопедия. — М., Советская энциклопедия, 1981, — с. 130-137

2. Максимов Д. Пoesия Лермонтова. — Л., 1959, — с. 298

порідниче поему Фруга з поемою Некрасова "Мороз Червоний Ніс"

Джерелом, що поєднує поезію Фруга з російською літературою, стає Бібілія, сюжет балади Надсона "Грезні", присвяченої Плещєєву, та балади Фруга "Песнь Грядущая" був запозичений обома поетами з Першої Книги Царів, легенди про царя Саула та пастуха Давида (1 Сл, 5, 56 *1 Sam 5, 56*) Надсон трансформує сюжет і змінює образ Саула на образ молодої королеви, у Фруга ми не спостерігаємо трансформації, а, навпаки, автор поширює думки Давида та його пісня стає гімном, що підійме народ, який Фруг оприймає, як образ "Біблії" (Людини), що за традицією Іудаїзму покривається тілом:

Но если суждено костей иссохшим грядом
Облечься снова в Плоть, закованный в гранит
Сердцам ожить великих жизни чудом,
То Чудо эта Песня совершит...¹

Фруг вірить в духовну суттєвість Давида, але в різні періоди творчості його погляди змінюються, і він зображує пастуха то зважком, то старцем.

Наприкінці 80-х років XIX сторіччя Фруг зневіряється в теорію народництва, в його ліричній поезії звучать ноты суму. В зображенні внутрішнього світу людини він наближається до Фета і Тютчева.² Сіонізм стає провідною темою його творів.

У п'ятому розділі роботи "Особливості відображення життя єврейського народу в поезії Фруга останнього періоду його творчості" підкреслюється, що в період з 1890 по 1916 роки Фруг починає писати вірші єврейською мовою. У своїх творах поет не відступає від традиції "побутового хасидизму", що робить їх зрозумілими і доступними єврейському читачу.

¹ Фруг С.Г. "Песнь Грядущая", 2-й вариант вірша, - Відділ рукопису РДБ, ф336, оп.106, од.сх.43

² Хоча Фруг і присвятив Фету вірш, але ми не знайшли спільних тем та сюжетів у творчості Фруга, Фета та Тютчева. Але на наш погляд, вони все ж таки поріднюються на лінгвістичному рівні. Це ми доводимо за допомогою методу "звук" - "контраст", що пропонується у кн.зі: Журавлев Н.П. Звук и смысл. М., Просвещение, 1981.

Фруг як поет, що писав на теми Біблії та Талмуду, не вважав Ідиш літературною мовою. Він, з одного боку, заперечує його як жаргон, а з другого, з любов'ю говорить про "חנכּן חכמה, יד רצוה חכ" (рідну мову наших мам). Своє ставлення до Ідиш Фруг розкриває у вірші "אח ח" (ח' א' א' ב') (Моя епітарія). Ідиш поріднює поета з фольклорними (ашкеназькими) джерелами єврейського народу. Поет закликає письменників берегти та розвивати рідну мову. З тим же закликом берегти освіту та нести промінь Гаскалі людям звертається поет і у вірші "חכמה ב" (До письменників). Прикладом для Фруга були письменники, що писали як на Іврит, так і на Ідиш. Поет схилив коліна перед творчістю свого вчителя Л.О.Гордона. У двох варіантах вірша "На могилі Гордона" (російською мовою та Ідиш, Фруг закликає народ до духовного повернення в Єрец-Ізраель, де він буде берегти та розвивати рідну мову. У вірші "חכמה ב" (Єдине найкраще) Фруг порівнює Гордона з Облейським образом Моїсея. На думку поета, Гордон відкриває Історію євреям, як колись Моїсей відкрив євреям Бога. Міцність Моїсея стає улюбленою рисою Фруга, який порівнює себе з дитиною, що стає на шлях вищого пізнання світу. Міцність Моїсея поріднюється для Фруга з символом влади в давньоєврейській традиції - орлом. Для поета це перш за все влада духовна, що найвищої стадії досягає в офірі Біна та отримує рівень Нешама - сили першооснови. Такою першоосновою стає для Фруга хасидизм. Про це свідчать його вірші "חכמה ב" (Орел) та "חכמה ב" (Могила вчителя Моїсея).

Поетія Фруга на Ідиш проймає "побутовий хасидизм", що поріднює його з коридеями жаргонної літератури Менделе Мойхер-Сфорімом та Шолом-Алейхемом. У вірші "חכמה ב" (Важко співати) герой Фруга співає згідно з традицією хасидизму. Маленький хлопчик не може поєднати реальну дійсність з вивченням Тори, але свічка, що тліє, повертає його Бога. Фруг неполегливо вивчає Талмуд. У вірші "חכמה ב" (Шок і зірки) він пише про те, що знання ведуть його в чудовий світ Бога, повертають його до країни народу Ізраїлю.

Поезія Фруга значно вплинула і на творчість засновника сучасної літератури на ашкеназькому Івриті Хаїма Нахмана Б'яліка. Сюжет для поеми "Ключ" взято Фругом з Агади, з трактату Еха-Раба. Цей же сюжет розробляє Б'ялік у своєму вірші "אָן אַן אָרט" (Слово), де головний герой старець бачить, що "אָן אַן אָרט פֿאַר ג'אָד" (могила Бога на краю загибелі). В поемі Фруга Бог не забирає ключ у народці. Він впевнений, що в свій час народ повернеться до Храму, щоб заспівати Священий Псалом Господу. Однак Ізраїльський критик А.Абрун² та американський Н.Мейзел³ критикували Фруга. Абрун вважав, що хоча поезія Фруга і вплинула на Б'яліка, але творчість Б'яліка розвивається в першу чергу на основі Талмуду.

Фруг звертається до Танаха з вірою в Бога, але реальна дійсність, що відображає страждання євреїв, повертає його в сучасне. В 1903 році в Кишиневі стала трагедія, яку Фруг засудив разом з російськими письменниками Толстим, Короленком, Чеховим. Смерть євреїв змусила Фруга написати вірш "אִישׁ וְחֵן בְּעֵינָיו" (Не пощада). Поет порівнює біду з рікою крові, де горі кожної єврейської сем'ї зливається в тяжкий стогін усього народу, але як не було б важко людям, поет закликає їх жити заради майбутніх поколінь.

У цей період Фруг пише свої сионіди. Сіонізм, як повернення на землю предків – провідна тема цих творів. Крізь твори "Тризна", "Пасха", "Бар-Міцва" проходить думка про те, що народ повинен зберігати вірність Іудаїзму завжди. В деяких випадках, під впливом емоцій, Фруг навіть забуває про вирішення питання першооснови в традиції ортодоксального рабинату та робить помилку, підносячи образ Золотого Тельця (Золотой Телец"), але взагалі Фруг бачить "свій народ в страні не його родной... то мирним пахарем с кошицею и сохой, то гордим витязем под знаменем свободи"⁴. Поет намагається на

1. З.Копельман. О Бялике – спустя десятилетия. //Хаим Нахман Бялик. Стихи и поэмы. –Иерусалим, 1994, с.259-260

2. А.Абрун. Там же.

3. Н.Мейзел. Там же.

4. Фруг С.Г. Полное собрание сочинений, –Одесса, 1913, т.2. – с.6

Зблизитись до народних джерел, поєднуючи культовий та археологічний біблейський аспект. Для свого вірша "Mizvoah Adonich" поет бере епіграф "Ти зробиш для Мене жертівника із землі" Вихід XX, підносить слово "робота", трактуючи в Ідиш його через "lo", алеф, і підкреслює, що на рідній землі Ерец-Ізраєль сечанин стає "работи жрец, труда левит!"¹

Літературознавчий аналіз поезії Фруга приводить до таких висновків:

а) Фруг подає трактовку сюжетів з Танаха не в християнсько-православній, а в іудаїстично-хасидській традиції. Агаду Фруг трактує не як талмудист-агадист, а як поет. Фруг, з одного боку, бере сюжети з трактатів Талмуду та залишає їх без змін, він тільки малює своїх героїв яскравими фарбами, та його думка зближується з думкою талмудиста; а, з другого, здійснює сюжетну та образну трансформацію агадичних легенд, наближаючи біблейські образи до типових образів сучасної поету дійсності. Фруг продовжує традиції біблейсько-агадичної поезії, розкриваючи їх у творах за фактами зі світової історії єврейського народу. Поет продовжує біблейський список, назавжди зберігаючи імена своїх героїв у пам'яті народній.

б) в петербурзький та херсонський періоди творчості поета в його творах з'являються мотиви народництва. Фруг широко використовує жанри народницької поезії: пісні, гімни, політичні послання.

Як і геніальний Український Кобзар Шевченко, Фруг звертається до образів і мотивів Старого Заповіту. Біблія поріднює творчість Фруга також з поезією Лермонтова, Некрасова, Надсона. Але Фруг зневірується в ідеалах народництва. В його ліричній поезії звучать ноти суму. В зображенні внутрішнього світу людини він наближається до Фета і Тютчева.

в) Фруг звертається до проблем життя єврейського народу в своїх творах на Ідиш. На думку Фруга, тільки повага до давнини та перш за все Танаху врятує народ від загибелі. Сіонізм стає провідною темою його творів, в сіонідах поет закликає народ до духовного відродження.

¹ Фруг С.Г. Сиониды и другие стихотворения. - СПб, 1902. - с.109

З теми дисертації надруковано:

1. Бескровная Е.Н. К проблеме жанра "сионид" (на материале поэзии С.Г.Фруга) //Целостность художественного произведения и проблемы его анализа и интерпретации. - Донецк, ДонГУ, 1992.- с.82-83
2. Бескровная Е.Н. Типология библейского сюжета о царе Сауле и певце Давиде (עוֹלָם בְּיַמֵּינוּ) в балладах С.Г.Фруга "Песнь Грядущая" и С.Я.Надсона "Грезы". Днепропетровск, ДГУ, 1993 - Деп. в ГНТБ Украины №147р-94 от 2.09, 94
3. Бескровная Е.Н. Особенности трансформации "Песни Песней" у А.Шенъе, С.Г.Фруга, А.С.Пушкина //Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур.- Дніпропетровськ, 1996, ч.І - с.81
4. Бескровная Е.Н. Библейский образ Агасфера в романе Эжена Сю "Агасфер" и в произведениях Фруга //Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. - Дніпропетровськ, 1996, т.І, ч.І - с.6-7
5. Бескровная Е.Н. Певец "доли народной" // Шалом - 1996, №3 (0,5 п.л.)

А Н Н О Т А Ц И Я

Бескровная Е.Н. Поэзия Семена Григорьевича Фруга (1860-1916); Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 - Русская литература. Харьковский педагогический университет имени Г.С.Сковороды. Харьков 1996

Фруг - широко известный русско-еврейский поэт второй половины XIX начала XX века.

Цель диссертации заключается в том, чтобы показать, как мировоззрение Фруга отразилось в его произведениях в свете художественности Танаха и Талмуда.

Сравнительный анализ произведений Фруга с произведениями русских и украинских писателей сфокусирован на субъективной характеристике и семантической трансформации образов в контексте произведений.

Ключевые слова: Агада, Галаха, Танах, ашкенази, Сионизм духовный, Гаскала, Мн-Соф, сиониды, Вавилонский Талмуд, трансформация Библейских сюжетов.

SUMMARY

Beskrovna L.N. Poetic works of Shimon Frug. The thesis is presented to complete for the degree of the candidate of Philological Science (Russian Literature 10.01.2) Kharkov, Kharkov State University 1996 Manuscript 256 p.

Shimon Frug is a well known poet of Russian-Hebrew Literature of the end of XIX the beginning of the XX century.

The aim of the dissertation is to examine how the outlook of Shimon Frug was reflected in his poetic works in the light pointment the Old Testament and Talmud.

The comparative analysis of the works by Shimon Frug and Ukrainian, Russian writes is focused on the subject characteristics and semantic transformation of the images in the context of the poetic works.

Научное издание

Бескровная Е.Н.

Поэзия Семена Григорьевича Фруга 1860-1916

отв. за выпуск: Олексенко Е.А.

Подписано в печать 05.XI.96. Печатный л. 1,7

Уч.-изд. л. 1,0 Формат бумаги 60x84/16

З. 229

Т. 100

тип. ПК "Орбита-сервис"

430000

AB 36.095